

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

18124 Del I (s.1-100)

MEDELPAD

Stöde

Granberg, Einar, 1946

Anteckningar ang.fäbodväsen jämte upp-
teckningar om folklöre m.m.

1 titelbl. + 160 bl.4:o

29 fotogr.

/Frgl.12/

12 teckn.

201
(pag.1-~~200~~) (s.71 dubbelpag.)

17/11 1977

Tillägg

1 bl.4:o

18124

Anteckningar

angående
fäbodväsen i Stöde s:n.
Medelpad, jämför en
trunk folklora och
annat.

gjorda fören 1946
av

Einar Granberg

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg. 1946. STÖDE
MED.

Frgl. 12

Samlingen anfällbar 200 bl. 4°

Landsm. Uppsala 18124
E. Granberg. 1946. STÖDE
MED.

Ordet "välänge".

Notiskt

År 1763 d. 3 oktober infandt sig under-
tecknad landtmätare --- att i
anledning af samtliga Hjesfeta
åboers samt omkring gräntande
Byamäns enhälliga begäran ---
till sine skiljemäskes behöriga
affatta thetas Rå och Rös ---
- - - - -

- - - och alltså gjordes ifölje desaf
början emellan Hjesfeta och Edeta
grammarne

N:o 1 vid östra och norra Wälängs-
höret, hvilket änge är Hjesfeta
åboers tillhörigt - - - - -
- - - - -

N:o 15 - - - - - utom att hvad anfördt

1
Balefad,
Stöde

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg 1946. STÖDE
MED.

Fgl. 12

är om desse mäsken så wakt till
större säkerhet för framtiden
uti wästra och norra hörnet af
Hjersfeta åboers Mälänge en jord-
fast sten korsbyggen - - -

Edeta d. 17. oktober 1765

Eric Calwazer

Ovanstående handling finnes i
Edeta bys byskista hos hem. ä.
Karl Österlund i Stöde.

Edeta i juli 1946

Einar Granberg

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg. 1946. STÖDE
MED.

Välland.

värme, n. sy. bf.

Dom rörde och brände i skogen, och så sådde dom råg på detta område. Det blev mycket t_{ör} (n. sy. bf.), och då skulle dom ha dit fåra, så dom fick beta av den.

- Dom gatt stänge ikring, då regnen växte upp.

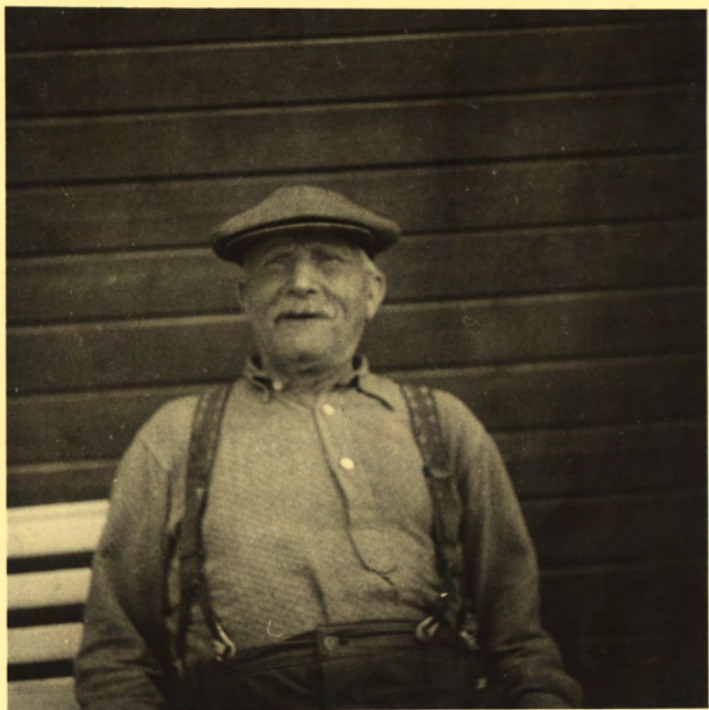
Nicke Öhlin, f. 1866

Källsta i juli 1946

Einar Granberg

Medelpad,
Stöde

Landsmålsarkivet Uppsala, 18124
Einar Granberg 1946. STÖDE
MED.

neg. n 4831

Nicke Öhlén,
f. 1866 Norrmanängarna, Ståle s:n

Landmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg. 1946. STÖDE
MED.

Frgl. 12

4

orden "boland", "välland" och "bo."

~~väl~~ välrin, n. sy. abf.

bälrin, n. sy. abf.

De två båda ord höra ihop
med svedningen. Samma är
förhållandet med verbet

bå - både - ha båt.

ex: dem både höp o börnde
o sa vat a i sveda.

både höp = kasta tillsammans
granar, kvist, trästammar,
som skola brännas vid
svedningen.

Som en förklaring meddelade
saxskrivaren följande; som
skulle gälla billetternas by i Stöde,
där han fölls och tillbringat
största delen av sitt liv:

Medelpad,
Stöde

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg 1946. STÖDE
MED.

Första året fälldes den träden
på det utsäde, som skulle
svedjas. Träden skulle fällas in
över utsädet. Då blev det
2 römm. Nästa vår brändes
det fällda, och i askan såddes
råg, sedan man nötkraftigt
brackat upp jorden. Det blev
då 2 växer. Sedan man nu
skördat rågen, så böda den
ihop samma lön, d. v. s. man
kastade ihop de grenar och
kvistar, som icke brunnit
upp föregående år, under det
man körde hem sålvén
(= till hälften brända trädstam-
mar), o så sådde den råg på
sväja, o da vat a 2 bälön.

6
Sageskvinnor: Malilda Sandin, f. 1855

Närsta: juli 1946

Amund Granberg

Neg. nr 4827

Greta Matilda Sandin,
f. 1855 i Killeström, Stöde s:n.
Numera boende hos dotter
och måg i Kävsta by.

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg. 1946. STÖDE
MED.

Fagl. 12

Verbet "bo"

Medelpad,
Stöde

Utöver förut omnämnda betydelse
av verbet bo, må antecknas
följande:

- om dom göde i nät, sa böda
dom plöp da o.

glär betyder "bo ilop" själva
tillverkningen av ett nät.

Sagskrivare: Malilda Sandin.

Kärvela i juli 1946

Einar Granberg

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg. 1946. STÖDE

MED.

Hjälpråd.

jäprå, n. sy. abf.

ordet har en kollektiv betydelse
det begynder varje slag av husge-
råd i olika former, som kunde
förekomma på en gård.

ex: dom jåde yt jäprå
fabu, om dom skulle smj hal
va dom skulle jåra.

Lajiskvinnu / Malilda Sandin
Kävsta i juli 1946
Einar Granberg

Malilda,
Stöde

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg 1946. STÖDE
MED.

Ropa på dörren.

ropa på dörren.

Vid utgång följdes man åt
4-5 pojkar, och då var det att
knäcka på fönstret och höra, om
då skulle öppna.

Lagman: Nicke Öhlin

Källsta i juli 1946

Einar Granberg

Medelpad,
Stöde

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg, 1946. STÖDE

MED.

Frgl. 12

Piglän

måna myn hon frände
hur po mygän i frärvste, o
hon hade n frägu kröner
som äre, o så hade na n
ätan, frägu kräk, hon sköle
föte.

- ja, hon hade två sköpar
o n härtjärle, som va jöd
ta kähär o hästhär, för
hur va inte o gå po böa o
fröpe.

Lageskvinnor: Malilda Landin
Härnösand i juli 1946

Einar Granberg

Malilda
Stöde

Landsmålarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg, 1946. STÖDE
MED.

Fgl. 12

neg. m 4826

Karin Andersson,
f. 1871 i Brickan,
Storkullsjön, Stöde

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg, 1946. STÖDE
MED.

Frgl. 12

Skylddomedel för kreatur om vären.

köran skulle gå över ståle
o rökes med bränsten (= svavelblom-
ma).

Lagstämman meddelade mig, att
han aldrig löste om vären, med
mindre han iakttagit dessa försi-
ktighetsmått.

Lagstämman: Kapten Andersson

Källsta: juli 1946

Einar Granberg

Medelpad,

Ståle

Slätter och behely.

- söndan föra slätana vår Stöde
o behely.

Tara-dagen var av gammalt
den dag, da man skulle börja
slättar. Den pågick i sju veckor.

Sagshövman: Karin Andersson

Källsta, i juli 1946

Einar Granberg

För att kreaturen ej skulle bli beryttas Modellsad,
 lägg man en yta i fröskullen Stöde
 och lät dem gå över dem.

Lagbokens: Karin Andersson

Källsta i juli 1946

Einar Granberg

Flur man gör baran.

- hos skule vira nija klaks
träser o nija klaks tré o nija
klaks stak.

- dom vait dor 7 bästa o hól
na 7 tre töpdaskvælar.

- dom sa:

"na jóka ska du rina
o 7 hálveta ska jag brina."

Man skulle sticka sig i vänstra
ringfingret o dröpa tre dröpar
blö 7 nystana.

Lagskrivna: Karin Andersson

Källsta i juli 1946

Einar Granberg

Medelpad,
Stöde

Medelpad,
Stöde

Slut man gjorde spiritusrew.

- da dem jöde spiritusrew,
skule dem ta i svärd (= sval-
ägg), o ho skule dem kärke, o sa
skule dem gå tebakat ma a, o
sa skule dem gå o väre na
änne tordan, o treje tordan
skule dem gå o ta dan a,
man ho töt no bi svät för
dem, ho.

- ho här jnta gåt o fät a
därfrån. gärmen höl fäst
a, sa dem gåt nog vira
küm, da. o da skul dem för-
vira na t n äsk, för han
skule dra, da n bejåde, da -
o ho va pänuzer, ho.

- hsu drög ta dem, som

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg 1946. STÖDE
MED.

Frgl. 12

mest häda.

- nog har a förys mer ta
de inerjädiskan för en nil.

- hos ar kristydomen, som
har gät, at den gute har pa
stor u mäkt.

Farskoima: Karin Andersson

Källsta i juli 1946

Einar Granberg

Rädd för de medersjordiskas maktt.

Medelpad,
Stöde

7 allmänhet har man gynn-
makt tillbaka varit rädd för de
medersjordiskas maktt.

- dom skulle gå till tre förtä
dågan, da dom var i bän.

- dom skulle sjö åker, sa dom
hade hem dom. Tho var, för dom
var räd för ineryddiskan, da.

Sagokvinnor: Karin Andersson

Hällsta i juli 1946

Einar Granberg

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg. 1946. STÖDE

MED.

Fagl. 12

Pilken hade spiritussen.

Medelpad,
Stöde

- den s^äl spj^rl^us^un at
nan y^ger m^änⁱf, för ho ha
no v^öt[?] na t^ök; som den q^ula
s^äl n^o blyr frⁱ n, o ha den
v^öta, at n^o ha h^ad spj^rl^us^un,
sa har den h^ad n^o t[?] frⁱsta at
den, men da vat e t^unt o dr^a
frⁱsta.

- ho g^ar br^a dⁱt (= till kyrko-
gården), men ho g^ar t^ont dⁱr-
fr^an, sa den g^at h^a t[?] na
frⁱktar, o da t[?]ta den j^en^om
b^et^an (ringar^un, som äro på riban)
no b^elle.

ho v^ar^dar i pilkd^an (ett
ställe mellan Lillaström och Kärocta
lyar). pilken hade d^öt, o den

Landmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg 1946. STÖDE
MED.
Frgl. 12

skulle frakta väg man. man
 hann hög sa bot var fjästa, hann!
 löka sprätt öp hos, o gubben dräg tel,
 hann, o da lå dom dit o kträmp
 i stäla.

Da jag frögade, varfö dom skulle
 litba geman äylosna i hästens
 betsal, fick jag till svar:
 - hos ska jara mön, sa dom
 kson hem.

Tageskvinnorna: Karin Andersson

Källeta / juli 1946

Einar Granberg

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
 Einar Granberg, 1946. STÖDE
 MED.

Den döda beaktas på sin ring.

Meddelad,
Stöde

- ja häda u mästar, som
döde, o hui häde tre ringar, o
hui säi til, at hui skulle hä u
ring ma i gräven, o gäben
hänes skulle ha en o jänta,
som väit kvät, en. man sa
stäl dom ringen ba fjärma,
o da dom köme dit i brändan,
sa frög läka öp, o da säg dom,
at hui väi ita ring.

Lagshövding: Karin Andersson

Hälleda i juli 1946

Einar Granberg

Landsmålarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg 1946. STÖDE
MED.

brädden för ävor alla kantar, då
lösningen har baran.

Medelpad,
Stöde

hos vår u fjärring, som
sai åt piga, hui skulle fjärring,
man hui fäk, i uke öst mer
en tre gånger - hui skulle
öst ma u blev ut väran
- o hui tykte i drone va färrisk,
sa hui öst mer gånger. man
hui vat föräd, för gräda för
över alla vägar o ut jansom
döta.

- som gat gå o lite yän
fjerringa. hui hade föt man
rä, hui da, sa hos vat stängna
fön.

- piga bare skrute at
i drone, man hui fäk si va

27
äna. hu föstöde nog för
manu ända, hu.

Sageskvinnu: Karin Andersson

Tälletu i juli 1946

Einar Granberg

Landsmålsarkivet, Uppsala 18124
Einar Granberg 1946. STÖDE

MED.

Fgl. 12

Dörrvars.

Medelpad,
Stöde.

Da pojkarne gingo ut på,
lärta de utanfö förtut bl. a.
följande "vars":

h_u g_ra da sn_et_öfl_an, A_sm
l_ut_er at d_ör_a o t_vä_tf_ör-
r_än_di_gt_sö_rl_en o g_a o f_ut
t_en ta d_ör_a.

Larskvinnan: Karin Andersson

Källa: juli 1946

Einar Granberg

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg. 1946. STÖDE

MED.

Frgl. 12

Tjessan i fickan

Meddelat,
Stöde

Då någon pajka, som flickorna inte tyckte om, kom med på någon lekstuga, så påsta dom ja o hög tj nan gämehtzisa ty hädastrefika at n. Därmed visade man sitt förakt för honom, och det var förtäppligt, ty om han skulle ta upp någon sak ur fickan, brukade gammalkessen trilla ut på golvet.

Sagskvinna: Karin Andersson

Kärlsta i juli 1946

Einar Granberg

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg, 1946. STÖDE

MED.

Frgl. 12

Bytning.

Bytning, m. s. alt.

Dom trodde gammalt, att
organ blev bortbytt - och
det är nog inte så säkert hel-
lar att så skedde gammalt,
för det var för litet kristen-
dom. Trolsen kom med sina
nytt och skulle lyta. Därför
fick dom inte ta ut organ
utan döra, som dom inte hade
stäl på dom.

Lagsskrivna: Karin Andersson

Källsta: juli 1946

Einar Granberg

27

Medelpad,
Stöde

Stål skyddar kvinnan mot kolera.

- och människa (här lika
med en kvinna, som legat i basutäm)
fick inte gå utta döra, om hon
inte hade åtminstone en nål
på sig. Det var, till hon hade
blivit buren i kyrkan - 6
veckor efter barnbördan.

Lagokvinnor: Karin Andersson

Källor: juli 1946

Einar Granberg

Medelpad,
Höle

Skjutning över kranburen.

Dom skulle skjuta över
kräka, så dom inte blev be-
tegin. Det var om våren detta
skulle ske.

Sagokvinnor: Karin Andersson

Källsta i juli 1946

Einar Granberg

Medelpad,

Stöde

Skjutning öfver bruden.

Bruden fick inte gå ut ensam på bröllopsdagen, för då blev hon besatt. Man sköt öfver henne på vägen hem från kyrkan.

Fazskrivning: Karin Andersson

Källsta: juli 1946

Amundsenberg

Medelpad,
Ståde

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg 1946. STÖDE

MED.

Frgl. 12

Spånadsstuga.

spånastugan.

Den hölls i byn under vin-
torn. Då hade dom med sig
var sina rockor. Dom skulle
hjälpas varandra och spinna upp
linet. Dom skulle spinna
minst nio passurer om da-
gen.

Var det på kvällen, som spåna-
stugan hölls, kan också på-
kännas.

Lagsskrivaren: Karin Andersson

Källsta i juli 1946

Einar Granberg

Medelpad,
Höde

Dörrvars.

Sp ma böner o sp ma läs
för det kom jörkan från
västerås.

Sageskvinnor: Karin Andersson

Källsta i juli 1946

Einar Granberg

Meddelat,
Stöde

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg, 1946, STÖDE
MED.

Frgl. 12

Bevågaren.

På Glubergsk, hembygdsgården i
 Stöde, finnes nu uppförd den lada,
 som har en inscription, att det
 på 1700-talet kom bort en flicka
 i skogen. Man hade blivit bevå-
 garen, och därför tog man dit
 en kyrkklocka och ringde i
 den. Inoligen klämtade man
 i den, ty min sageskvinnas
 påstod, att om de bara hade
 slagit ett slag till, så hade
 flickan kommit loss, ty
 då hade hon bara ett
 hårstrå kvar, och det var
 i detta, som vittnen håll kvar
 flickan. Det har den själ-
 talat om. Men, tillade min

 Madelrad,
 Stöde

 Landsmålsarkivet Uppsala 18124
 Einar Granberg, 1946. STÖDE
 MED.

Frgl. 12

sageskvinnorna, hos vilka inte så
mycket ha bistydömen gämat.
Därför hade de underjordiska
så stor makt med människor-
na!

Sageskvinnorna: Karin Andersson
Källsta: juli 1946
Einar Granberg

"Lysnan" brinner.

- h^uga, va lysnan (= norr-
skaut) br^un & kv^uel!

Lagshövding: Karin Andersson

Hälsö : juli 1946

~~Einar Granberg~~

Medelpad,
Höde

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg. 1946. STÖDE

MED.

Frgl. 12

ordsläv

- gämebyänta tykte huu löme Stöde
na förordan, fast huu gifta sa,
när huu vä fänt år.

Sagsoivima: Karin Andersson

Stöde : juli 1946

~~Einar Granberg~~

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg. 1946. STÖDE

MED.

Frgl. 12

Den frias historia.

En vär i bäpiga i bäfen,
som både i fias der ner pa, o
som var öv ner, som der hade
läkt se, sa jörken jök der
ifrån. man de väfa na kyrk
o röpe:

köm jön, köm jön, ska er
at er bj vän er, o du ska fa vila
pa min höm!

Lagman: Nicke Öllén

Källsta i juli 1946

Emund Granberg

Medelpad,
Stöde

Brötan och brushage.

brötan

brushaga, f. q. bf.

Båda dessa ord betyda ungefär
det samma. Det var nämligen
fälda träs runt en ovetja, som
här fick tjäntgöra som
lage.

störa över hagen = resa
upp en nedfallen lage och för
dess stöd sätta störor på både
sidor.

Lagesman: Nils Öblin

Källsta: juli 1946

Einarr Granberg

Medelpad,
Stöde

Dysier.

- da d^{om} b^äda, b^är d^{om}
i h^äp i d^yser.

När man lägg ner buskar
och bar ihop detta, så att det
bildades en lång, hög "sträng",
blev detta i d^yser.

- ho vä^r på b^önn^gsl^äna,
d^{om} b^är i h^äp d^yser.

Saggsman: - F. O. Gölén,
c:a 70 år, Glulljön.

Glulljön i juli 1946

Einar Granberg

Medelpad,
Stöde

Växa ut "känsten".

- den växer bot ut fjärrsta. Stöde
 Detta kunde man säga, om
 man varit bekant med någon
 mycket väl, men då denne
 varit borta ett tag, man
 inte guast kan sitta sig
 varen det är.

Sagmannen: P. O. Gjölling

Hullijön i juli 1946

Einar Granberg

Meddelad,

Stöde

Kvinnor med och utan förkläde.

Medelpad,
Stöde

möter dem i mängd utan
förkläde, så är a frilsg, men
har a förkläde, da är a nyan
frilsg.

Sageskvinnor: Karin Andersson

Hällebä i juli 1946

Einar Granberg

Utav skugga.
 - dom, som ha g^ot na t^o-Stöle
 byt, dom här igen skugga.
 Gagskoinna: Karin Andersson

Hälsat: juli 1946
~~Einar Granberg~~

Namn på olika slags bär.Medelpad,
Stöde

brön**ä**r = hallon
 snö**ä**r = ljostrov
 jö**ä**r = smultrov
 l**ä**r = lingon

stik**ä**r = krusbär
 ä**ä**r = äkerbär

Lagsskrivning: Karin Andersson

Hållst. i juli 1946

Einar Granberg

Fäbodväsen.Medelpad,
Stöde(Svar på Landsmålsarkivets fråge-
lista nr 12)Inledning.

Fäbodarna inom Stöde socken
stod till största delen öde denna
sommars. Där fanns jag endast
en bebyggd befolkad i Kärosta
fäbodarna. Övriga bodar stodo
öde. Brantensyt hade år 1945
för sista gången varit bebodd.
Dels beror detta på bristen på
levnadsly arbetskraft men kan-
ske i ännu högre grad på
mejeriväsendets utveckling.

Bebyggelsen på de valdar
jag besökte torde härleda sig
från de senare åren av 1700-

talet. Men redan år 1763 finnes
 i en gammal handling angivet,
 att Kärvesta nybodar finnes.
 I Källsta by var den äldsta
 fäbodvalden sammelnäm-
 ningen. Där lär också ha fun-
 nits stugor med jordgods, och
 dessa kallades stj, n. sy. of.
 Men någon sådant bebyggelse
 får man nu förgäves leta
 efter.

1. Allmänt.

Bövan är den vanliga benäm-
 ningen på ett fäbodställe.
 Men man kan också få höra
 ordet böställe, n. sy. of.

Numerera kan man få höra
 en förvarskning av de gamla

Landmålsarkivet Uppsala 18124
 Einar Granberg 1946. STÖDE
 MED.

uttrycken, då de inför en främ-
ling skö uttrycka sig "fiut":

- vi hade n̄ fäbō bōt pō
lōm̄s̄l̄en

- d̄ dr̄na fäbōstēlan ha fōl̄ē
bōt t̄ bōrr̄an t̄bāk̄ar.

- "fäbō" kan alltså inte sä-
gas ha funnits i ortens gam-
la äkta språkbruk.

Då jag frågade, vad "bom-
ken" var för något, fick jag till
svar:

- då ja var liten, sa den
mytze lōm̄s̄l̄en̄ om l̄l̄st̄om̄-
l̄yn̄ (= l̄yn̄ tillström), o ha va
t̄änbōn (folket från Tuna s:na),
som hade s̄na bōstēlar
d̄st.

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg, 1946. STÖDE
MED.
Frgl. 12

- viska gå sp ? böan.

- dom hada var sine böpigar,
dom som hada böan ärr.

7 Stöde synes varit lya-
lag ha haft två fäbodstäl-
ler. Båda ha brukats av
lyalaget varit sommar,
men man har på lystem-
ma bestämt, vilka som det
ena och det andra änt skul-
le ha brukats på den eller
den valler. Härtill återkom-
mer jag längr fram. Med
Matilda Sandins ord må jag
tills vidare säga mig med att
konstatera:

- herre på stöde har dom
haft två böställar, o herre

våra nybåan o frambåan.

Man kan alltså inte säga, att det i Stöde funnits bodar benämnda efter läget närmare eller fjärrare från hembyn. "Visseligen skulle typen "frambåan" kunna tågas ge ett visst belägg för saken, men ~~de~~ motsatsen saknas. Den har haft två boställen för betets skull. Fanns det mycket kräk i byn, måste man dela laget mellan två boställen, meddelade min systerkvinnas. Detta gällde så väl Härosta som Hällsta och Edsta byar, under det man i de by haft fäbodan benämnda

efter väderströcken:

- österlöboan
- västerlöboan.

Om den, som voro på sam-
ma boställe, hette det:

- den var gläg der, boan.

Uttrycket "huvulbodar" har ej
förelkommit, men ordet "huvula"
har förelkommit:

- hos a huvula, hos. Detta
angiver tiden mellan våranden
och slåttanden. Det spelade en
viss roll i fäbodväsendet, men
hörtill återkommer jag i an-
nat sammanhang.

"Glalobodar" har ej verkligt
här förelkommit. "främboan"
har visserligen ej i de flesta

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg, 1946. STÖDE
MED.

fall lagat längre bort från hem-
lynn än $\frac{1}{2}$ mil, men bodpigor-
na gingo ej hem varje kväll
utan stannade på bodstället.

Fäbodstället, avsedda endast
för småskatter, ha ej förekom-
mit.

Hjälk har man blöjlat hem
till slätterna. Man hade stora
platta träkärl, som rymde
15-20 kammer, och dessa blöj-
jades hem.

- kyövebäsan, som vä ta
stora jenar, så som zuba
skulle vära så töz.

Ordet "boland" har här
förekommit. Det har samband
med svadjanda och i viss mån

med fäbodarna. Härför redogö-
res på sid. 5 i denna upp-
teckning och även längre fram.

Lillströms by har från början
 varit fäbodställe under byn
Ro. Men här bosatte sig en
fåra, och han fick genom
kungabrev rätt till det tosp-
ställe, som han bröt upp
i början av 1600-talet. Lillström
hette, som jag tidigare påpekat,
Lönnsken, då det var bönder-
na i byn Ro, som rådde om
skogsmarken här. Men dages-
kvinnan påpekade, att under
hemmes uppoäktis (på 1860-talet)
 större delen av nuvarande
Lillströms by varit fäbodvall,

men han kunde ej klargöra,
hur det kom sig, att tillströms
blivit ley.

Björn har det varit gott om i
dena skogar, och han var särskilt
färdigt för de ~~f~~ bopigor, som voro
i grasset.

- han såga åt tåka inat. a
mama jek o fode a lökrost-möt,
o da var a björnt i skogen. ho
beräta, at dom jeta n dag, o dom
var ihop ma n flera gånger, man
na kväl n var n främa o lög
i kviga.

- ho fäns ezkoma björnkäret
na dan tin, o ho ha vore mytze
kjer hos na skogen.

Så långt Malilda Landin.

neg. n 4841

Olivia Östén,
f. 1874, Källsta, Stöda s:n

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg. 1946. STÖDE
MED.

Frgl. 12

Byborna i Källsta hade bo-
ställen njböran och brönbärge
delta sed. Niche Öhlius uttalar.

De äldsta kända fäbodställen
voro gärne**hbo**rö**mingens o främ-
böran. Sammelbo**rö**mingens var
ej bebyggt nu men Framboan
hade blivit torpställe.**********

i bö**stäl**e**, n. s. ofv. vanliga be-
nämningens på fäbodarna.
böran uppdelades i väl**e**r,
vanligen benämnda efter
himgårdens. t. ex. bärg**väl**e**.****

- n ska gå till böran o äl**s** bö-
välän.

- hse väl**e**r dör i böran.

Väst i nusk**e**n angiver den rikt-
ning från bovalen väktat, där

Skreaturens gingo på bete:

ex. k_oan ha gät vest, märka
ja höfde d_om, da ja värt yst
i märka.

Bodbacke = plats, där kreaturen
beta.

ex: ho är m_ore b_obäcker i na
n_o när bränbörja.

Feväg: f_eväg, m. s. abf, = den väg,
som kreaturen brukar gå, då de
äro på skogen.

Bokelg i huvulu:

b_opiga skulle h_om t_o fjöden i
huvulu. ho va b_ohshy, ho, o sa
värt a, b_ohshy bak i slötan o.

"H_o bokelgen skulle bopigotna
avlösas av nägon från bygdan.

Till slaktanden skulle man klöja

han mjölk. Denna förklarades han i
 kvövsfläskor, som tynda 20-25
 kanner. De var platt på sidorna,
 så att de kunde sättas fast på häst-
 ryggen. De var a na v-hänket t
 döm, som döm bän fäst fläskan
 na.

Spår av forna fäbodas: hos syns
 vistan efter gämeborömmen henen.

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg 1946. STÖDE
MED.

Frgl. 12

neg. n. 4842

Nicke och Olivia Öhlén,
Norra Ängarna, Hällsta

Fäbodvalles och omgivningarna.

För att ange den trakt, där fäbodarna lågo, sade man i regel:

- d^om e bot i böan.

Detta uttryck angiver skillnaden mot hemskogen, då man sade:

- köan a p^o hemskögen.

Trakten, där korren betade, då man hude dem på fäbodskogen, kunde angivas på följande sätt:

- köan a n^or p^o m^orka.

- köan a yst p^o m^orka.

Slår vedjade man huvudsakligen för att få bete, ehuru man änt efter vedjningen sådde råg på vedjan.

Slåa byn skulle vara med o bä o böna. Men det var stora

träd, som man fälde och brände, och dessa satiga träd - ty de hade ej kunnat brännas upp helt och hållet - kördes hem och användes till bränsla. Iso var sötvé.

Skagen var samfäld, och därför skulle hela byalaget vara med vid svedningen. Byalaget uppdelades sedan i mindre lag, och varje sådant lag hade var sitt skifte att sköta om. Vid fällningen av träden gick lagen efter var andra i den tur och ordning, som byordningsmannen bestämde.

Det var i regel rätt nära boan, som den svedjades.

den röda o båda. ho vä röms
svier, o ho häne den röda no
två stelar no n gån.

- da skule den "skäfte
ykseser". Detta gick så till, att
den, som först kom till svedj-
ningsstället, skul höge yksa
sa lant sp i trä, - han kune,
o sa skul den andra höge dit
sine ykseser, sa den skule höge samt
skäfte no n första. do vä föl
nan, som kune höge höger an
n första, o da vä var nog han frä-
dad först på skäfte, han, da. a i
vät, do vä var rite o vara kysmen
i fytan, för den skul rita sa
i skäfte. fels andra dan.
dan kom mycket dit på kväl-

sen före, och dan bodde då i
boaren och gjorde syskonbädd på
golvet.

Byordningsman skulle hålla
ordning, och det var så, att
när han hade sagt till, så
var det sagt, då.

- ds var i huvudet, ds skul
rö o böe, man ds var äre
dispo ds skul böe o böne.

- ds böde ifrån man, sa
hs rube kune böne övert det,
da, n del böner hade i par
dränget, sa hs kune vsta n
lige sp tel frugufim kcerat.

- den till fäbodvalen höran-
de betesmarken kallades
bösköjen, m. sy. abf.

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg 1946 STÖDE
MED.

neg. m. 4839

Väg genom och mellan
vallarna i Braunbergs
fäbodar.

fäbodgårdar, f. ex. bl.

Landmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg. 1946. STÖDE
MED.

Figl. 12

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
 Einar Granberg, 1946. STÖDE
 MED.

Frgl. 12

neg. nr 4821

Fäta vid Bosjöns
 fäbodas, tede, Stödesin

Någon för orten vadsstagen ser
 att placera lussen på vatten synes
 ej ha förkommit. Fäst synes
 dock på sannligo vatten i Bran-
 bergst ha placeras invid bo-
 stagen och därutöver synes
 fågå, m. s. s. b. ha lagat. Men
 fågård synes ej ha varit det
 vanliga i äldre tider. I Källsta
 nybodur jök kvan på utlöb
 dräkt, vilket betyder, att man
 släppte ut dem i stegen di-
 rekt.

Bestämmandet av betesgången:
 det var äldsta böpiga, som
 bestämde, åt vilket håll man
 skulle beta för var dag. I van-
 liga fall kom bestämmelsen

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
 Einar Granberg. 1946. STÖDE
 MED.
 Figl. 12

ofta benämndes betesmarken
endast skäg, m. s. abf

ex: dom vä sör no skägen.
Det område, som avbetades på en
dag, kallades

- { löt, f. s. abf.
- { skäg, m. s. abf.

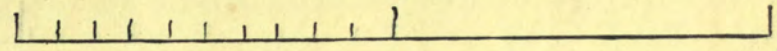
dom vä sör no löta.

dom jäta sör no löta.

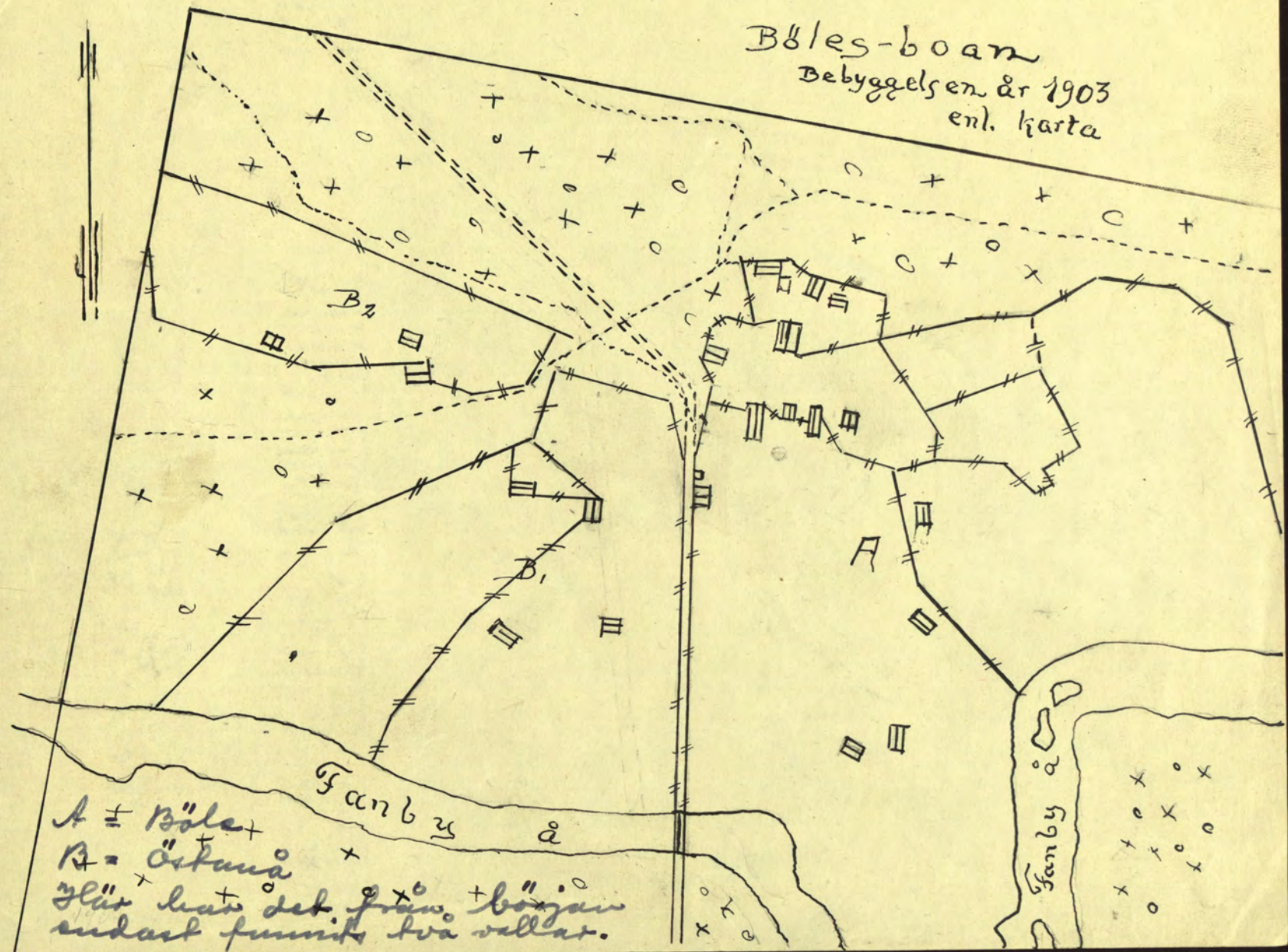
Området på fäbodstället, där
husen voro belägna, kallades
böval, m. s. abf.

Hjuket gammalt var det ingen
vall, utan det var mest bara
hagen ikring stugorna. Man så
böjades dom röbja midan för
midan och mocka ut gödsel,
varefter dom plöjbe opp och odlade.

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg 1946. STÖDE
MED.

Böles-boan
Bebyggelsen år 1903
enl. karta

A = Bölet
B = Östana
Flät har det från början
endast funnits två vällar.

neg. n. 4819

Bebyggelse
på Kärvesta nybodar,
Stöde s:n.
f. v. fäx, mjölkod, stuga, lada

67

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg, 1946. STÖDE
MED.

Frgl. 12

neg. nr 4815

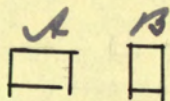
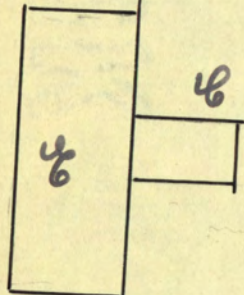
Belyggelse
 på Bergvallen, Brauberg,
 Källsta.

fr. v. lada, stall, fä, stuga, mjölkbod, lada
 nya belyggelse. äldre belyggelse.

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
 Einar Granberg. 1946. STÖDE
 MED.

ungefärlig plan över två vallar
i Branbengt

Branbengt

Styggenavall

69
Ladslund
vall

- A = Bockhus
- B = Mjölkbod
- c = Rada
- b = Fäx
- t = Fegåh

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg 1946. STÖDE
MED.

så här:

- vi ha nu den lötta 2 dag! man
 var o man mycket böjiga, som
 komma o vilu bestäma, sa vate
 na rpa (= ätlutad, utrakt för löje)
 ta o d' andra.

Stängsel mellan byggnad val-
 larna fanns ej i äldre tider.

- den hade rita myllakägan
 gammalt mylla sena valer utan den
 bita röp. Betandet inno på
 vallarna skedde på lösten, då
 man skulle flytta från vallen.

- den hade varje fäcks. Detta
 skulle alltså betyda, att varje del-
 ägare av ett fäbodställe hade
 sitt fäl. Betandet har på en del
 fäbodvallar förekommit, såsom

framgår längre fram, att två bönder kunde sämjas om en ladugård, där man nyttjade var sin vägg och hade var sin gödselglugg, varför man kunde var och en ta reda på sin gödsel.

7 fäbodarna var den verkliga äktenskapsmarknaderna:

Böjiga hade ett bockhorn, som man kunde signalera med.

- dom ha t_ute & h_öye.

Det var vanligt gammalt - här talas Niska Ölden - , tatte a m_äm_a om, at dom t_ute at prökan om l_ödaskv_el_en. da skäke dom & h_öp sa o hade sp_el_m_än ma. da vaf a d_en_s.

o sa v^{är} a a s^t t^{el}, at dom
f^{ek} r^hö^p a m^a na b^öpⁱg^e.

De hus, som brukats av en
ägare, ha sammankallats i en
grupp:

- hos va b^öh^usa. Dessa utjordes
i regel av:

b^öst^uga, f. sy. abf.

m^ys^hk^bö, f. sy. abf.

f^äk^s, n. sy. abf.

Dessa hus voro i regel icke
inhägnade inom ett gärd.

- hos v^{är} r^ge k^äh^us hal j^{et}-
hus, men hos v^{är} b^ösv^äst r f^äk^s,
för ~~ett~~ f^jl^gan v^le dr^äka
m^ys^hk, o da gat dom h^äng^e tr^ä-
b^ätan hal tr^äc^äm^ber n^ö tr^ä-
kr^äket sp r ätan.

77
- utå fä^hse va fēgām, o dor
2 fēgām släpta dōm krāka, da
dōm hadu baföt. - 20. hō va
fōpta dān, da dōm hōme dīt.

- fēgaglē, n. sy. abf. = öppningen
och stängningsanordningen till
fegålu.

fētā, n. sy. abf. fanns på en
del vallar, men detta var långt
ifrån en vanlig anordning. Det
förklarar endast, om fäset av
någon anledning placerats ett
stycke in på vallens.

Kokplaten fanns under bas
himmel. Det var här en mycket
vanlig anordning, men man hade
byggt ett provisoriskt tak över den.
Se bild å nästa sida!

neg. nr 4822

Kalstad,
Brånbergets fäbodav.
Källsta.
Obs! Vindställningss.

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg 1946. STÖDE
MED.

Frgl. 12

Kokstån var murad av gråsten.
Där hade man en vjnstälning,
f. sy. abf.

kökstån, m. sy. abf.

- den ha fat stån o dĩa där
med kökstån. den hade tvåger
ta gränis, som den begärne o
tvåta trättöga med.

Gläs kokade man också mes-
sior.

De grytor, som funnos, voro:

diskgröta, f. sy. abf.

mösetjtäl, m. sy. abf.

- den hade jänggröta på grän-
fosvra < svöa

Kalugärdet och fegålu voro
viktiga delar av valsen. Se bilder
å nästföljande sidor.

Landmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg. 1946. STÖDE

MED

Fagl. 12

neg. n 4825

Fogåln.

Boanbygets fäbodlar,
Källsta, Stöde.

Landmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg, 1946. STODE
MED,

Frgl. 12

neg. nr 4817

Kalögårde,
Kärrsta nybodan,
Ståle S:n.

Landmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg. 1946. STÖDE
MED.

Frgl. 12

76

Fogälu användes i första hand till att låta kreaturen gå i, innan man släppte dem ut på bete på markerna. Men då man hade biffört, släpptes de in i fogälu för att liksom få vänja sig med varandra.

Kalvgärdet användes huvudsakligen som rastgård för kalvar, som man ej vågade släppa ut i skogen på bete. Där fick också kalvorna stå på ett eller annat sätt skadade kreatur vistades.

Som jag förut påpekade, kallades ett fåboställe här bäställe, m. sy. abf. Detta uppdelades i vallas väl, m. sy. abf. Vallarna i sin tur hade namn efter

Landmålsarkivet Uppsala 18124
 Einar Granberg. 1946. STÖDE
 MED.
 Frgl. 12

1) gården: njgarvålu

2) bonden: njlsjonsvålu
gsmesvålu

3) naturmann: jånfatorvålu

Beträffande beaktningsoverbemär-
na och vatten för vallens behov,
berodde detta på bodarnas läge.

- hos vå som bå va hög
fel. rån a n båk uta hågan,
sa tög döm våtu drt, o vår a
nan kålfåla jum vålu, sa
tög döm våtu drt.

Däremot fanns det ingen brunn
på vallen.

- bå gå fel bå våtu
hå å, da do va brunnstia. da
kå döm j kå nå o tyk
va må. döm hå ut döm

kyrka tvá pa mótan.

- dóm hadu fígasháyan
u fákse.

glær har nau, sam jay ti-
dizan pápakat, haft svodje-
land i nærheten av fábod-
vallen.

- da dóm hadu svísa, sa stöndu
dóm ghríng. ~~ho var~~ dóm jödu
brötan.

- ho vá brúsháyan dóm jödu
ta u dón sötvan.

- jo, dóm láu u khrámpu
bakun, o sa slóg, dóm stórat
over u dón khrámpu, o sa slóg
dóm nér u stórnar tel o láu
u khrámpu u stórnara, tes dóm
fek den höyd, dóm vjle há,

man hágan vat lútauda.
 o hv vá brúð hágan, hv.
 - sm hóstan, da da vat
 fjóh tóv þó svíja drú, sa
 tóg dóm dít fát ifran býn,
 o færa feli bíta, fót gú-
 tóvan skul læga sa, o sa
 hade dóm i þat smáþóker,
 fót dóm skula tæ in dóm t
 náta, fót dóm feli gúta vára
 úta sm náta.

- andra söman, da vár a tel
 o færa rög, o da vár a i færa,
 sm skul beqágnas. da vár a
 bada þóker o gúntar glæg. o
 sm da vá skóru o bóm, sa
 sáta dóm þr i háfa ma n
 fámbar, fjúgu røer i högd,

o da h^udeu d^om t^oker t^orafiker
 (= t^ogafflar med tv^u "klot"). da v^us
 a g^ontan, s^om f^uku, o p^okan
 s^ut s^u i h^ufa o h^uftu. —

s^om g^ontan - k^oer f^or h^ogt s^u, sa
 sa d^om, at d^om s^ug, at da
 v^u r^uta na l^ogt t^u h^uya! —

s^on da f^u h^ufan st^u dar
 t^u v^untan, o sa v^us a t^u o
 t^ura h^um r^ogen no s^ufore.

Denne r^og t^oskades i r^ogan.

- da v^us a t^u h^u n^o no r^oga
 o sl^ugt r^oka n^o d^or. s^on - v^us
 d^om no l^un o h^unk^uste n^o
 ma s^uale o s^on b^u a r
 v^ug no b^uste ma n^o. d^or
 ilu d^om i v^urd^ug, q^ua han
 v^ut t^or, o s^o v^us a t^u o

såla n.

- "vi ska såla n ta banta."
da va n antele klär, sa n fek
hä n po skvålerkvåna.

i riq, f. eg. ulf, förklarade
Nicke Öhlen vara ett hus med
tre väggar. I mitten på golvet
eldade man i en upprättad
ugn. Då jag enklertid fann upp-
giften om huset med tre väggar
och en ugn vara ganska mat-
säunda, vände jag mig till Ma-
tilda Landin, som meddelade följ-
jande:

- den träske raga. ho var
i vädrt i stot i hüs o i vdräne
vår a n stot n mät, o det
träske döm rögän.

Delta hus stod kvar på gården, och det vill synas, som om de på 1600-talet inflyttade finnarna infört denna toskningsred.

- efter vägen häda dom stänger^x o da riga vä töt, sa tröska dom. da bräcka dom slägan.

- ho va saks präfoner, som jek in o tröska, man dom behöda rita tröska sa mytze, för ho ran ut tjärvan - i kan fösta ho, huer töt ho vä.

- ho va hästörer efter väg vägan.

- dom èle önn u två, tre

^x På detta stänger hängdes kärvanen till toskning.

gärar, sa ho vä sa vämt.
 - dem skule tröcke una
 la mörar, o sa värdom in o
 at frükost, o sa värdom dit
 o gähe ita riga, for smi
 aftan sa kome na andre o
 skule säta in i riga.

- ja mins int äne en dem
 fäk in tre no veka.

ovunför dörrar till riga faus
 det en glegg, som räken kunde
 ha sig ut igesam.

Talesätt om dem, som höll
 sig för goda att hjälpa till
 i riga

- bräta hada inta röm
 i riga. hu värsa ätför det.
 "Vägen genom eller rättare

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
 Einar Granberg, 1946. STÖDE

MED.

Frgl. 12

mella vallasna kallades
fēwōgāta, f. sg. abf
fēwōtē, n. sg. abf.

Det sistnämnda uttrycket
synes vara det vanliga.

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg, 1946. STÖDE
MED.

Byggnader.

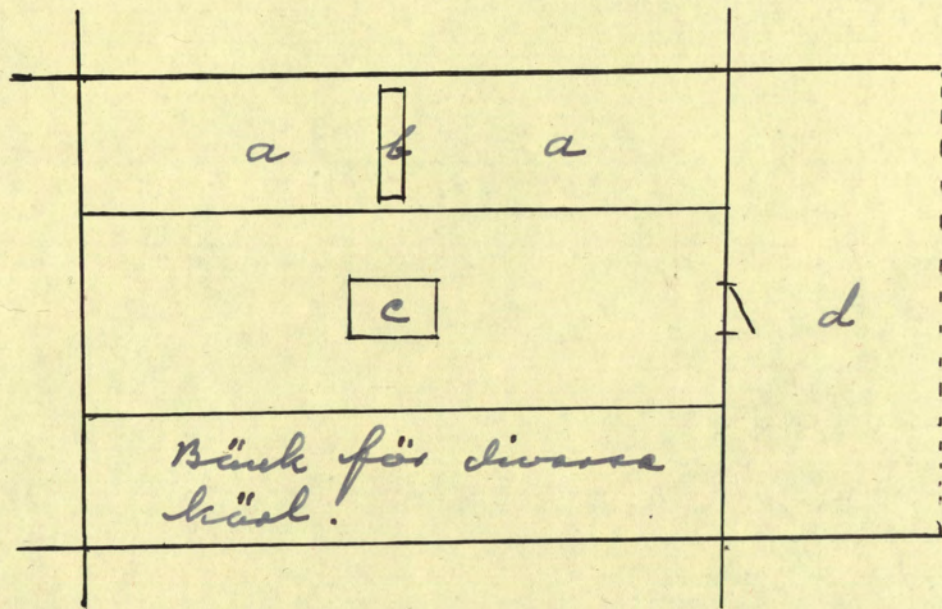
De hus, som nu finnes på fäbodvallarna i Stöde, härslamma i de flesta fall från senare hälften av 1700-talet, en del återigen av allt allt döma från förra hälften av 1800-talet.

Den äldre byggnadsen borde vara helt utplånad. Men det är tydligt, att man leä haft s. k. eldhus, som man möjligen numera kan träffa på vid någon utslätt.

ett sådant hus kallas stuf, n. s. y. alf.

Detta - borde ha haft ungefär följande utseende:

1 stuf, n. sy. abf.

- a = läve, n. sy. abf.
 b = fätstö, n. sy. abf.
 c = älpräl, n. sy. abf.
 d = utsköt, n. sy. abf.

Golvet kallades fäthöve.

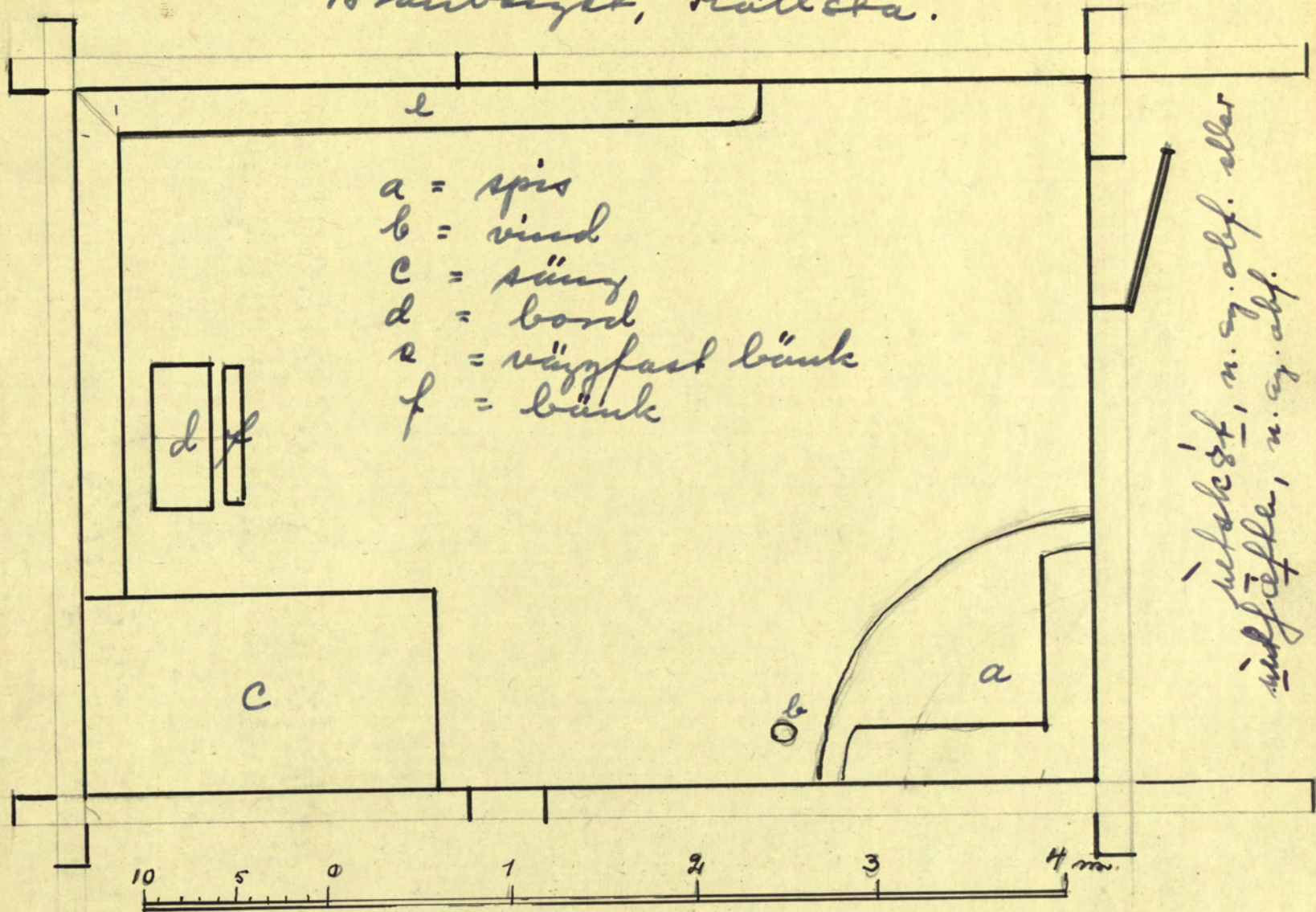
ex: trämpe ner a dor i fäthöve

Något namn på räkhielt i taket
liksom fönstergluggarna kunde
jag ej få rätt på.

ej heller kunde jag erhålla någon
upplyft osv, att man sparar en
fläck, som ej beträffas av mattor
och som ej fick beträdas.

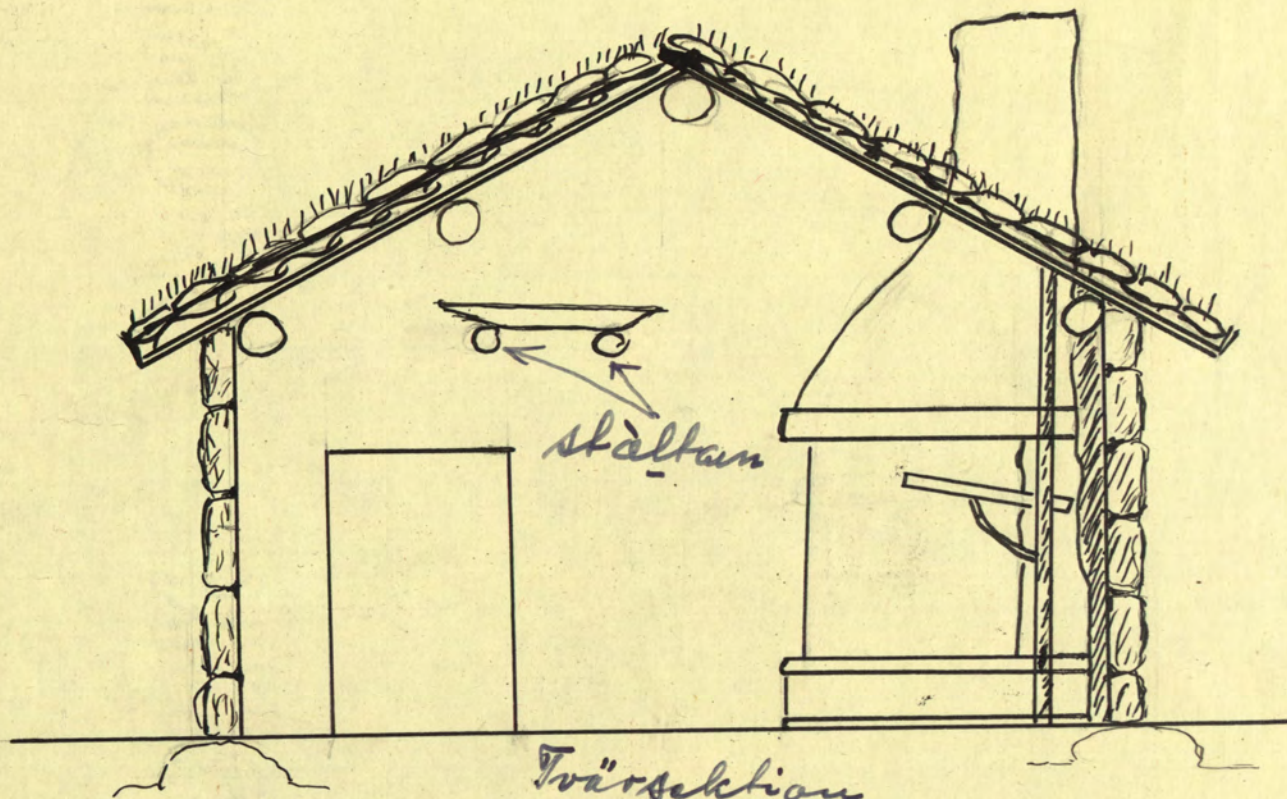
Den nyare typens bodstugor
framgår av efterföljande foto-
grafier och teckningar.

Plan av bostugn i Bergvallen, ~~Från~~ 89
Brånberget, Hällsta.

a = spis
b = vind
c = säng
d = bord
e = väggfast bänk
f = bänk

Inskäst, n. sy. abf. eller
infäst, n. sy. abf.

Tvärsektion
av Bergvallsens bostuga,
Braunberget

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg, 1946. STÖDE
MED.

neg. n. 4818

Bostuga,
Benyvallev, Branbergets
färbodar, Källsta.

Färestek är här upptaget. 7 dessa
stugor var färestugor c:a 1 dm lång
och 1 dm bred.

94
Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg. 1946. STÖDE

MED.

Frgl. 12

neg. n. 4820

Bostuga

Kärucka nybodar,
Stöde.

fr. v. mjölkbod, badstuga, fäls.

Blår är färdigt förstort och en ful, skäpliknande
bräddvägg på salt framför dörren.

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg. 1946. STÖDE
MED.

Frgl. 12

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg, 1946. STÖDE
MED.

Frgl. 12

neg. n. 4828

Bastuga.

Kärvsta frambodan,
Stöde

Färdstet är här liksom på
andra bastugor förstord.

94

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg, 1946. STÖDE
MED.

Frgl. 12

neg. n. 4816

Bostuga och mjölkbod.
Äldsta stugan, delvis
moderniserad, på
Kärosta frambedar,
Stöde s:n.

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
 Einar Granberg. 1946. STÖDE
 MED.

Frgl. 12

neg. m 4825

Stuga trappbyggnad med
njälklod vid Rosjöns
 fäbodav, Leda, Stödas: n

Neg. n 4835

Stugan med mjölkbod vid
 Boosjäns fäbodas, Eds, Stödes: n

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
 Einar Granberg. 1946. STÖDE

MED.

Frgl. 12

neg. n. 4830

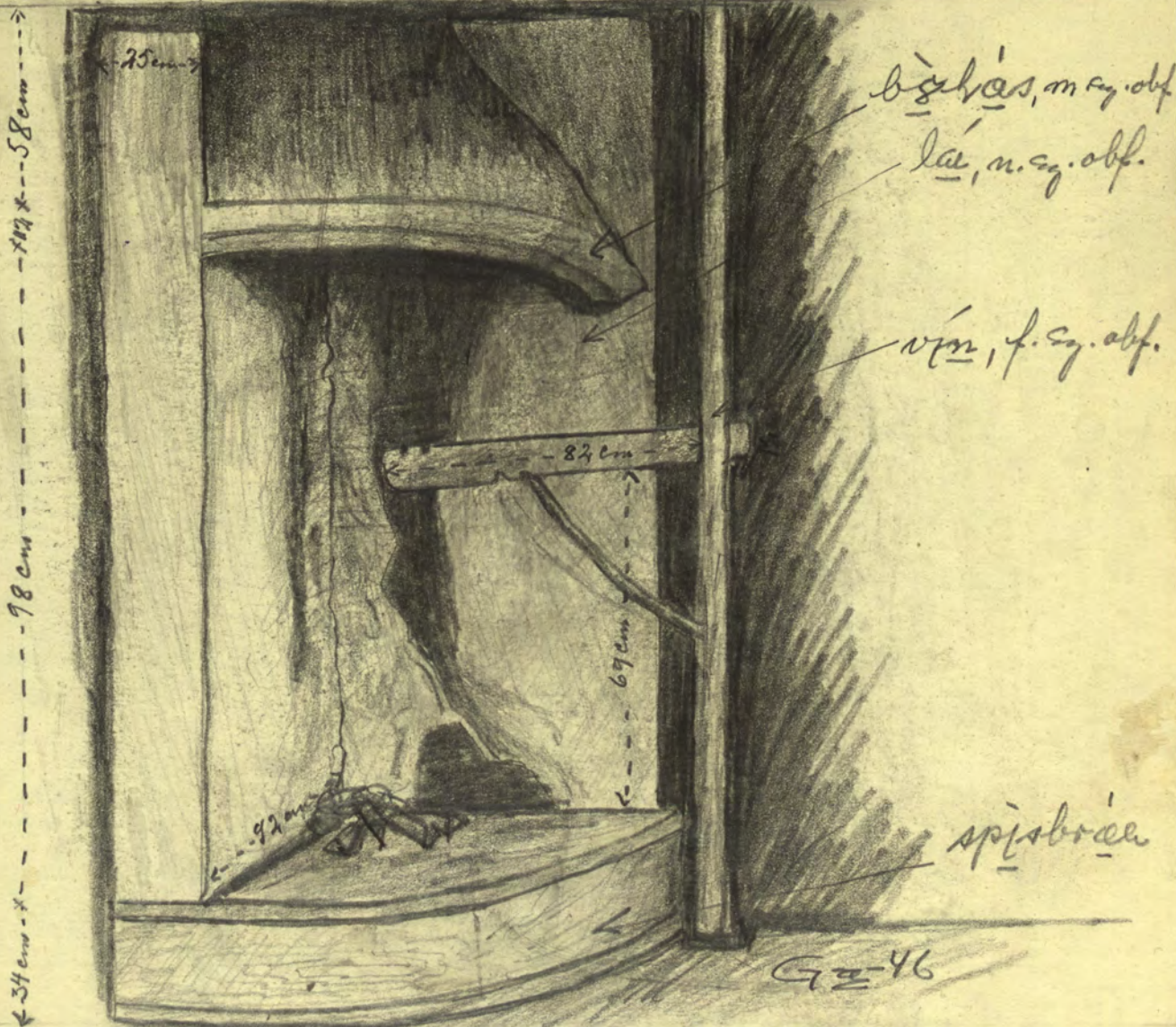
Baspis i Lödaskudds
bostuga i Branbarytt,
Källsta, Stöde.

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
Einar Granberg, 1946. STÖDE
MED,

Frgl. 12

97

Frå. 12
Einar Granberg 1946. STÖDE
MED.
Landsmålsarkivet Uppsala 18124

bäckas, m. sy. abf.
låg, m. sy. abf.

vinn, f. sy. abf.

spisbräda

62-46

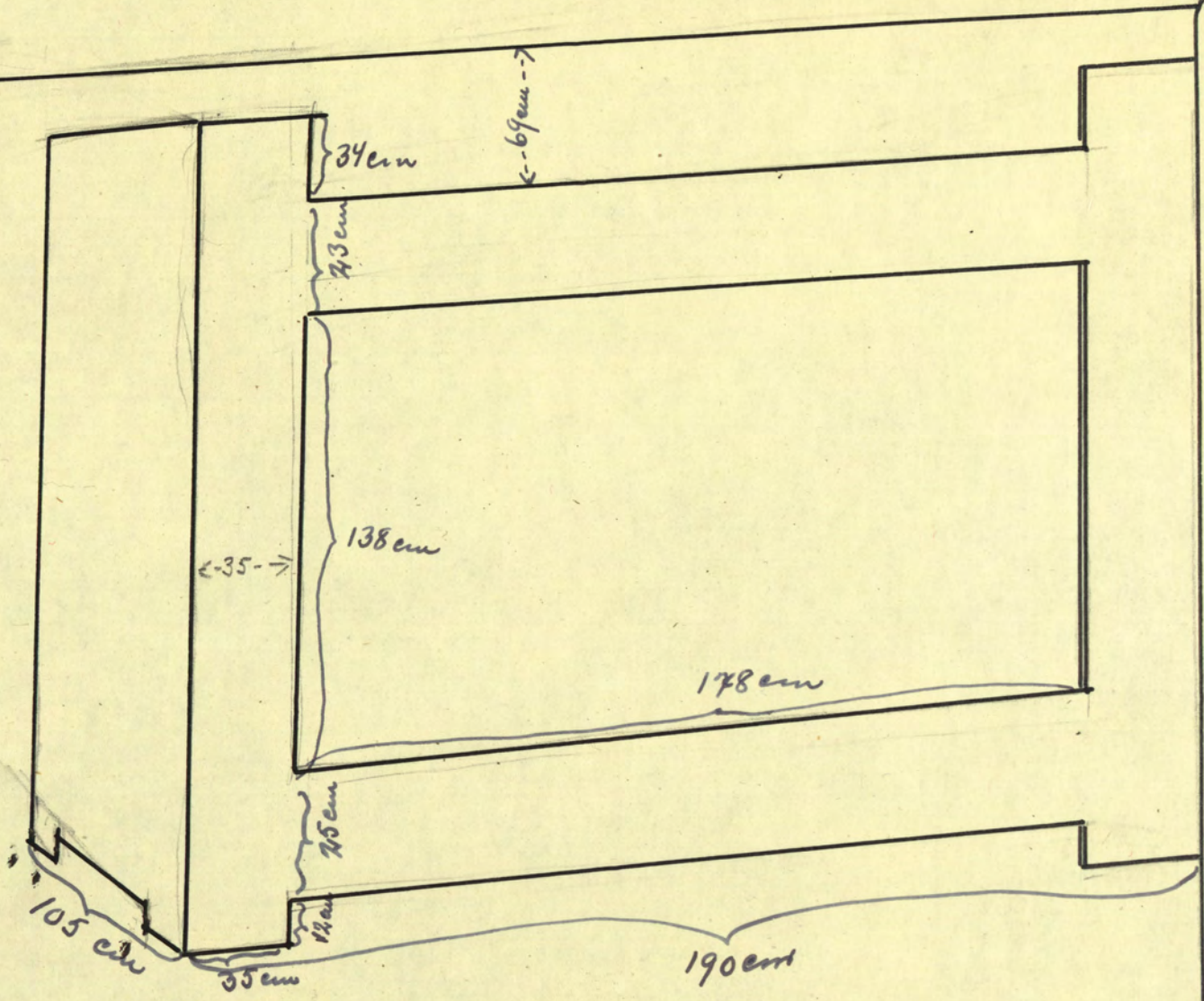
Da man började odla på vallarna, hade man själva stugan inbägnad. Denna inbägnad kallades stäguesjå.

Emne i stugan hade man uppe vid taket två stänger inlimrade från vägg till vägg. De löpte längs stugan och kallades stälkan.

Längan var byggd i två våningar och kallades håtsån, f. ex. abf. Den övre våningen kallades håta, f. ex. bf.

- där hade dom & fint & läkan,
o de hände enda nät hå göve.

Hyllcäng

Landsmålsarkivet Uppsala 18124
 Einar Granberg 1946. STÖDE
 MED.
 Frgl. 12